НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

DOI: 10.31359/2079-6242-2022-46-11
УДК 343.3/.7:343.9:316.324.8

В. С. Батиргареєва, доктор юридичних наук, професор, директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України
ORCID: 0000-0003-3879-2237

Н. В. Нетеса, кандидат юридичних наук, вчений секретар Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України
ORCID: 0000-0002-0567-4296

ФОРМУВАННЯ ГІПОТЕТИЧНОГО ЗНАННЯ ПРО ЯВИЩЕ ГЛОРИФІКАЦІЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР*

Постановка проблеми. Розвиток наукового знання про будь-яке явище або процес об'єктивної дійсності не уявляється можливим без використання евристичного потенціалу такої форми теоретичного мислення, як гіпотеза. Величезна, без перебільшення, роль гіпотези полягає в тому, що в ній знаходять свою специфічну матеріалізацію ідеї, які згодом перетворяться на концептуальне знання або навіть наукову теорію. Введення категорії «гіпотеза» у методологічний арсенал означає, що перед дослідником виникла одна з «типових» ситуацій пізнавальної невизначеності, через яку не уявляється можливим подальший прогрес в тій чи іншій царині діяльності людини як перетворюючого об'єктивну дійсність суб'єкта. Цією потребою, власне, й визначається подальший напрям руху наукової думки. При цьому типовість ситуацій, розв'язання яких відбувається через висунення гіпотез, полягає в тому, що: а) причини походження того чи іншого явища ще не з'ясовані, а тому виникає потреба це з'ясувати та пояснити; б) існуючі факти є дуже складними, а тому гіпотеза може принести користь для їх відокремлення, розчленування, вичленування на даний момент часу і розвитку знання, і такий підхід стає першим кроком до пояснення складного за своєю природою і структурою явища; в) причини певних фактів відомі, його прояви є в цілому доступними для сприйняття, спостерігання, проте наслідки цих фактів є малопрогнозованими і взагалі невідомими.

Роль і значення гіпотетичного знання стають предметом обговорення у представників різних галузей знань. Так, наприклад, вчені-медики пишуть, що «будучи за своєю суттю творчими елементами пізнання, різноманітні види і форми гіпотетичного знання у поєднанні з логікою суджень і тверджень, сумнівів і доказів пронизують всю науково-практичну і експериментальну діяльність лікаря, утворюючи живу, безперервну канву розвитку знання про сутність патології»[2]. У свою чергу, у педагогічній зарубіжній науці зазначається, що одним із центральних завдань емпіричного дослідження є те, як вибрати дослідницькі про-

[1] *Примітка*. Статтю підготовлено на реалізацію грантового проєкту НФДУ під назвою «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії глорифікації збройної агресії рф в Україні».

[2] Черкасов С. В., Політанська Д. В. 'Гіпотетичні знання у процесі розпізнання хвороби. Методологічні питання' (2018) 22 (4) Вісник Вінницького національного медичного університету 707.

блеми та гіпотези[12]. Юридичні науки останнім часом так само широко використовують конструкт «гіпотеза» під час прирощення нового наукового знання[23]. Одним із таких підтверджень якраз і служить наше дослідження, що стало рефлексією на законодавчі зміни.

У березні 2022 року розділ XX Особливої частини КК України (Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку) був доповнений статей 436[2], в якій установлено заборону виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікації її учасників. Через свій загрозливий характер, поширеність та негативну динаміку це явище одразу було ідентифіковано як один із серйозних викликів єдності нашого суспільства. Це, з одного боку. Із другого боку, внаслідок запровадження нового нормативного матеріалу, який містить чимало оціночних понять та категорій, раніше не властивих кримінальному праву, виникли складнощі у тлумаченні цього нормативного матеріалу. До того ж достатньо неоднозначна практика розгляду цієї категорії кримінальних проваджень підвела дослідників до думки про необхідність у стислі строки здійснити кримінолого-правовий аналіз сутності цього явища та його причин, особи правопорушника, а так само розробити заходи запобігання цим правопорушенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щоб побудувати гіпотези та здійснити первісне накопичення фактів, аби перевірити останні, слід зазначити про той теоретичний внесок, який вже зроблений зарубіжними і вітчизняними науковцями. Багатоаспектні проблеми глорифікації як явища у контекстуальному плані людського дискурсу достатньо повно розроблені у вітчизняній і зарубіжній літературі. У цьому плані неабиякий внесок зробили: L. Adelman et al.[3], J. Aguerri[4], E. Bouwers[5], A. Castaño[6], P. Denis[7], F. Guelton[8], L. Kazyrytski[9], T. Kuzio[10], B. Leidner[11], I. Leemans[12], D. Neutatz[13], P. Persin[14], L. Прилуцька[15], M. Rupar et al.[16], N. Schori-Eyal et al.[17], В. Христюк та ін.[18] тощо.

Що стосується українських учених-криміналістів та кримінологів, то історія їх наукових розвідок почалася від моменту криміналізації відповідних діянь на початку збройної агресії рф проти України. У максимально стислі строки на теренах

---

[1] Thorleif L. 'Research problems and hypotheses in empirical research' (2022) 66 (7) Scandinavian Journal of Educational Research 1185.

[2] Докладніше див.: Батиргареєва В. С. *Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми: монографія* (Право, 2009) 72–149; Усатова Т. І. *Кримінологічна характеристика та запобігання створенню або утриманню місць розпусти і звідництву в Україні* (дис. … канд. юрид. наук, НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, 2018) 49, 103; Бойко В. В. *Кримінологічна характеристика та запобігання тяжкій насильницькій злочинності проти життя та здоров'я особи в особливо великих містах України* (дис. … канд. юрид. наук, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, 2018) 73; та ін.

[3] Adelman L., McLamore Q., Leidner B. 'Challenges to traditional narratives of intractable conflict decrease ingroup glorification' (Dec 2019) 45 (12) Personality and Social Psychology Bulletin 1702–1716.

[4] Aguerri J., Miro-Llinares F., Vila-Vinas D. 'When social media feeds classic punitivism on media: The coverage of the glorification of terrorism on XXI' (Oct 2022) Criminology & Criminal Justice https://doi.org/10.1177/17488958221133467.

[5] Bouwers E. 'An example for the people? Hero glorification in Britain and Italy, 1792–1820' (Jun 2012) 25 (2) Tijdschrift Voor Geschiedenis 188.

[6] Castaño A. 'Amenazas, Enaltecimiento del Terrorismo y Libertad de Expresión: El caso De Juana Chaos' (2007) 4 InDret 28 <https://ssrn.com/abstract=1397035>.

[7] Denis P. 'The glorification of values and the bourgeois order in the television series «The Paradise» and «Mr Selfridge»' (2021) 154 (4) Societes 51–64.

[8] Guelton F. 'Avoiding the pitfalls of glorification and the anathema' (Apr 2016) 832 Historia 20.

[9] Kazyrytski L. 'Latvian SS-Legion: past and present. Some issues regarding the modern glorification of nazism' (Sep 2016) 27 (3) Criminal Law Forum 361–385.

[10] Kuzio T. 'Soviet and Russian anti-(Ukrainian) nationalism and re-Stalinization' (Mar 2016) 49 (1) Communist and Post-communist Studies 87–99.

[11] Leidner B., Castano E., (…) Giner-Sorolla R. 'Ingroup glorification, moral disengagement, and justice in the context of collective violence' (Aug 2010) 36 (8) Personality and Social Psychology Bulletin 1115–1129.

[12] Leemans I. 'The glorification of the past. Heroes, literature and nation in the nineteenth century' (2009) 122 (2) Tijdschrift Voor Geschiedenis 265–266.

[13] Neutatz D. 'Putin's history politics machine the Russian military historical society' (2022) 72 (12) Osteuropa 143.

[14] Persin P. 'Glorification of the Revolution' (Jan-Feb 1987) 34 (186) Cimaise 80–86.

[15] Prylutska L. 'The «Memory studies» development and the historical memory dynamics in independent Ukraine from the view of the modern western historiography' (2020) 15 Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk-East European Historical Bulletin 208–219.

[16] Rupar M., Jamroz-Dolinska K., (…); Sekerdej M. 'Is patriotism helpful to fight the crisis? The role of constructive patriotism, conventional patriotism, and glorification amid the COVID-19 pandemi' (Oct. 2021) 51 (6) European Journal of Social Psychology 862–877.

[17] Schori-Eyal N., Tagar M., Saguy T., Halperin E. 'The benefits of group-based pride: Pride can motivate guilt in intergroup conflicts among high glorifiers' (2015) 61 Journal of Experimental Social Psychology 79–83.

[18] Hrytsiuk V., Lysenko O., Pyliavets R. 'The Carpathian autumn echoes of 1944: military-political events in Ukraine and historical memory (Nov-Dec. 2019) 6 Ukrainskyi Istorychnyi Zhurnal 99–125.

нашої держави почалися дослідження прикладного характеру, метою яких насамперед стало розв'язання завдання із забезпечення практики науковими рекомендаціями щодо правильного застосування відповідних положень ст. 436[2] КК України. Проте у процесі інтенсивного напрацювання імперичної бази часу на теоретичні роздуми щодо природи явища, його коренів і шляхів убезпечення суспільства від нього фактично не залишається. Цю прогалину здатні заповнити саме вчені.

Метою статті є: по-перше, експозиція евристичного потенціалу гіпотетичного знання як такого під час організації та проведення грунтовного теоретичного дослідження; по-друге, визначення дослідницької ситуації, з якої починається рух пізнання раніше не достатньо дослідженого в Україні явища, актуальність якого з усією силою стала зрозумілою після повномасштабного вторгнення рф в Україну; по-третє, формування найбільш значущих гіпотез про соціально-правовий вимір явища глорифікації збройної агресії рф проти України у широкому смислі слова.

Виклад основного матеріалу. Якщо у дослідницький дискурс нами введено категорію «гіпотеза», то уявляється логічним насамперед пояснити завдання цієї форми наукового пізнання.

Гіпотеза (від гр. *hypothesis* − основа, припущення, від *hypo* − під, знизу та *thesis* − положення) − наукове припущення, висунуте для пояснення будь-яких явищ, процесів або причин, які зумовлюють даний наслідок, яке потрібно довести на практиці та обґрунтувати теоретично[1]. Таким чином, завданням гіпотези є перевірка і доведення ймовірнісного знання про факт існування самого явища, його внутрішню будову та функції, причини походження та подальшого розвитку явища, його видозміни, зникнення тощо. При цьому істинність або помилковість такого знання ще достеменно не встановлені, а тому досліднику необхідно вжити певних заходів методологічного характеру щодо його доведення.

На початковому етапі проведення дослідження під назвою «Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії глорифікації збройної агресії рф в Україні» виникали певні ідеї, які набували форму гіпотез, що здебільшого засновувалися на інтуїтивному поясненні явища глорифікації без проміжної аргументації, без усвідомлення її природи та сукупності зв'язків і відношень з іншими суспільними феноменами.

Явище глорифікації агресора образно можна уявити у вигляді айсберга, надводна частина якого всім і кожному є очевидною, адже ні у кого не виникає сумнівів щодо існування зазначеного явища в об'єктивній дійсності, констатацією чого є, припустимо, чисельні прояви глорифікації та її наслідки, істотна суспільна небезпечність цього явища, сам факт його криміналізації за українським законом, концентрація носіїв та реципієнтів відповідних ідей, думок, поглядів у певному соціумі тощо. Разом із тим, гіпотетичне знання фокусується навколо таких проєкцій явища, як структурно-функціональна, генетична (причини походження) та проспективна (подальший розвиток).

Розуміючи дослідницьку ситуацію і визначивши завдання, що потрібно розв'язати у зв'язку з усвідомленням природи, коренів та наслідків глорифікації, сформулюємо ті гіпотези, підтвердження або спростування яких очікує своєї черги. Але попередньо зауважимо, що у цілях кримінологічного аналізу, з методолоічної точки зору, доцільно виділяти явище глорифікації у вузькому (або власному) смислі слова і відповідно у широкому. Глорифікацію у вузькому її розумінні достатньо точно відбиває переклад слова «*glorificatio*», а саме «прославлення, розхвалення, звеличення; захоплена похвала; спів дифірамбів, славослів'я». У такому (вузькому) розумінні позначається одна з форм діяння, передбаченого ч. 1 ст. 436[2] КК України. У широкому смислі слова цим поняття доцільно охопити й інші форми діянь, про які йдеться у зазначеній статті закону про кримінальну відповідальність. Тобто у цьому разі, як родове поняття, воно відбиває ставлення конкретної людини (правопорушника) до подій, що розпочалися у 2014 році в Україні з боку рф. Повторимося, що під час кримінально-правового аналізу глорифікація є однією із самостійних форм злочинних діянь, перелічених у законі про кримінальну відповідальність (вузьке розуміння), а для досягнення цілей пізнання природи, причин і розробки заходів запобігання діянням, про які йдеться у ст. 436[2] КК, із боку певного кола осіб логічнішим уявляється звести всі можливі форми до єдиної матриці «глорифікація як така», або глорифікація у широкому смислі слова.

[1] Сінчук О. М., Берідзе Т. М. , Барановська М. Л., Данілін О. В., Кальмус Д. О. *Основи наукових досліджень*: *навчальний посібник* (ПП Щербатих О. В., 2022) 183.

Розкриваючи методологічний ракурс роботи з гіпотетичним знанням, так само наголосимо, що з формальної точки зору будь-яку гіпотезу можна сформулювати чи то як твердження, чи то як запитання, що потребує перевірки з метою спростування або підтвердження. Це не впливає на сутність гіпотези як такої та прийоми її підтвердження чи спростування, але такий підхід до форми формульовання гіпотез залежно від контекетної дослідницької проекції є достатньо зручним операційним інструментарієм, що дозволяє описати таке складне соціально-правове явище, яким є глорифікація.

Ще одне методологічне зауваження полягає в тому, що чисельні гіпотези щодо явища глорифікації, звісно ж, за своєю вагомістю і спрямованістю є достатньо різними. Одні з них уявляються, так би мовити, сенсоутворюючими, інші – розкривають окремі грані явища, треті – працюють «на перспективу». Однак із мозаїчного знання вони, врешті-решт, перетвоюються у цілісне полотно, яке дозволяє побачити всю небезпеку явища, свідками якого ми сьогодні є. Це, з одного боку. З другого боку, складність світоустрою та багатогранність суспільних явищ, що переломлюється крізь індивідуальні когнітивні здібності певного дослідника, зумовлюють неможливість представлення вичерпного гіпотетичного знання. Водночас, перебуваючи на первісному етапі узагальнення зібраного емпіричного матеріалу щодо явища глорифікації, спробуємо висунути основні гіпотези, верифікація яких у подальшому, маємо надію, дозволить склати уявлення про сутність цього явища, його визначальні риси й ознаки, ґенезу та подальший розвиток.

Гіпотеза 1: *Чи володіє явище глорифікації як таке екзистенційною ознакою «абсолютного, або безумовного, добра» чи «абсолютного, або безумовного, зла»?*

Передумова. В історії людства від часів його перебування у цивілізаційній матриці, завжди існували випадки виділення у соціумі деяких його представників (справжніх або навіть уявних), життя, поступки, погляди тощо яких несли крайню користь для даного соціуму (у розумінні цієї групи), а тому вирізнялися поважним становищем, образи таких людей та історії про них звеличували та «тиражували» відомими на той час способами, на їх честь співали дифірамби, створювали легенди та ін. Здавалося б, таке ставлення в цілому не суперечить ідеї злагоди, єдності у тому чи іншому суспільстві. Можна прославляти й «чужорідні» соціуми, але такі, що перебувають у дружнім стосунках з тими соціумами, що прославляють.

Однак історія людства – це й історія суперечок, ворожнечі, будь-яких конфліктів, війн. І якщо відбувається прославлення, піднесення супротивника, зараження його ідеологією, то подібна глорифікація для консолідації конкретного соціуму стає небезпечною. Вкрай небезпечними слід визнати й приклади порушення соціальної єдності суспільства внаслідок прославлення будь-кого (людини, групи людей, образів, символіки, ідеології та ін.) за рахунок приниження (аж до фізичного знищення) інших представників одного й того самого суспільства. Мається на увазі паралельність подій «глорифікація» – «приниження».

Водночас в історичному континуумі на прикладі окремих спільнот інколи відбувається «ревізія» попереднього ставлення до об'єктів глорифікації (Німеччина за часів Третього рейху, СРСР та ін.). У таких випадках глорифікація визнається помилковою, шкідливою, небезпечною.

Таким чином, на підставі вивчення багатьох джерел інформації, аналізу самостійно сформованої емпіричної бази потрібно довести, що глорифікація подій збройної агресії в Україні проявляється у такому екзистенційному ракурсі, як «безумовне зло» для українського суспільства.

Гіпотеза 2: *Сутність глорифікації ґрунтується на ідеології державного патерналізму та патріотизму з апелюванням до минулого, за допомогою якого виправдовуються і легітимізцються події сьогодення.*

Передумова. Достатньо помітна частина українського населення впевнена, що радянська епоха була найкращим часом в історії єдиного колись геополітичного простору. Це відбувається насамперед тому, що, з одного боку, остаточно не було ліквідовано структуру та ідеологію радянської системи як такої, а з другого боку, не виникло потужної моральної основи для її засудження населенням, що, у свою чергу, посилюється інертністю соціальної свідомості середнього та літнього поколінь, а також прорахунками державної інформаційної політики України в аспекті зволікання з ужиттям заходів до формування власної національно-державницької ідеології, яка б сприяла утвердженню української громадянської ідентич-

ності, про яку ідеться в Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28 грудня 2021 р. № 685/2021[1]. Збройна агресія у свідомості глорифікаторів виявилася своєрідним порталом до минулого, на користь якого працюють міфи про загальнодоступну безкоштовну медицину, освіту, житло з низькою вартістю комунальних послуг, гарантовану роботу, профспілкові путівки, пенсії, на які можна було жити. Тобто у підґрунті подібної «туги» знаходяться переважно вітальні соціальні потреби людини, хоча не можна скидати з рахунків й інші, так би мовити, ментальні тяжіння до минулих часів – колишні досягнення російської імперії та радянської влади (такий собі мікст, що сприймається тим не менш як єдина історична стрічка), воєнна доблесть, форсована індустріалізація та колективізація, демонстрація сили на політичній карті світу та ін. І люди нібито змушені апелювати до минулого як до ідеалу.

Таким чином, невдоволеність «мінімальним» набором соціальним благ, що надаються пересічній людині сьогодні, загострює тугу за «іншим колишнім життям», сприяючи реваншизму патернів минулого, що й потрібно довести або спростувати.

Гіпотеза 3: *Глорифікація подій збройного вторгнення рф в Україну є приватним (окремим) випадком поширення ідеології та відповідно пропагандою і комуністичного, і націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, прийнятним позначенням для поєднання яких є слово – неологізм «рашизм».*

Передумова. Ознаки існуючого в рф недемократичного (авторитарного) політичного режиму відповідають всім ознакам ідеології фашизму, свого часу виділеним італійським філософом Умберто Еко в його есе «Il fascismo eterno»[2]. Серед таких, як найбільш характерні, насамперед слід указати: неприйняття скептицизму (будь-який сумнів сприймається як зрада); ксенофобія та расизм; націоналізм та одержимість теоріями змови, культивація почуття перебування в облозі; розуміння життя як безперервної війни, а пацифізму – як співпрацю з ворогом; культ героїзму та культ героїчної смерті; одночасне зображення ворога і як дуже потужного (щоб послідовники відчували себе приниженими), і як досить слабкого (щоб його можна було подолати); «виборчий популізм» та ін.

Якщо перевести ці ознаки на контекстуальну мову рф в її теперішній конотації, то такими очевидними ознаками фашизації за Ю. В. Орловим є: націоналізм (шовінізм), дискримінація різних соціальних груп (сексуальних меншин, релігійних спільнот тощо), зневага до прав людини, міжнародних інституцій їх гарантування та захисту, мілітаризм й службізм, контроль над засобами масової інформації, відсутність реальної політичної опозиції, політичні переслідування, репресії, зв'язок політичного істеблішменту з релігією (релігійне фарисейство), корупція, корпоративна влада[3].

Таким чином, слід довести той факт, що глорифікація як така вбирає в себе «міазми» фашистської ідеології.

Гіпотеза 4: *Явище глорифікації збройної агресії рф в Україні має реверсійну природу.*

Передумова. Ще задовго до повномасштабного вторгнення рф в Україну почався процес «переписування» певних історичних подій, засудження євроатлантичного курсу розвитку українського суспільства, а також формування грунту для насаджування антиукраїнських ідей як своєрідної «протидії» нібито поширенню в Україні небезпечних ідей «махрового» націоналізму, нацизму та фашизму. Цей процес став складовою єдиного оперативного задуму, що мав на меті звинувачення всіх і вся у проблемах і негараздах «руської людини», зокрема, у несприйнятті всього «руського» та спробі зашкодити колишній годувальниці росії з боку «молодших» і «несвідомих» братерських народів. Така інформаційна кампанія, в якій неостанню роль відіграли саме представники російської науки, яким якраз і предстояло підвести переконливу базу для утвердження подібної філософії, активізувала в Україні реверсійні процеси, які проявилися в тому, що глорифікація у нашій країні стала таким собі контраргументом «глорифікації націоналізму», в якій звинувачувалася Україна, внаслідок чого частина українського населення встала на позицію прославлення ідеалів «руського миру», заперечуючи тим самим «глорифікацію по-українськи». Особливо наочно це проявилося

[1] Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: указ Президента України від 28 грудня 2021 р. № 685/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/6852021–41069 (дата звернення: 10.11.2023).

[2] Eco U. *Cinque scritti morali* (Bompiani, 1997) 112.

[3] Орлов Ю. В. 'Концептно-дискурсивний фон сучасного російського фашизму: кримінологічний аналіз' *Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри:* збірник тез доповідей науково-практичної конференції (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) 173–176.

після повномасштабного вторгнення рф в нашу державу, коли подібні випадки стали виявлятися небезпечними для українського соціуму, який веде жорстоку боротьбу за своє майбутнє.

Таким чином, слід довести, що явище глорифікації збройної агресії рф в Україні має реверсійну природу і становить суть єдиний ланцюг тієї інформаційної роботи з елементами присмаку науковості, що відбулася не без участі російських учених.

Гіпотеза 5: *Вектори та динаміка явища глорифікації вирізняються складним і суперечливим характером.*

Передумова. Глорифікація не є раз і назавжди застиглим явищем навіть у бутті конкретної особи або групи (спільностей) людей. Суперечливий характер цього явища пов'язується зі змінами настроїв населення, зумовленими змінами у політичному курсі держави або держав, ситуацією у розстановці сил протиборчих сторін в цілому та оперативною обстановкою на фронті, зокрема, поверненням історичної пам'яті народу, регіональними характеристиками тієї чи іншої території, віковими особливостями людини та змінами в її житті тощо. Тому це явище може або стухати або набирати обертів з новою силою. Навіть може виступати як реакція на удавану або дійсну несправедливість з чийогось боку. Більше того, людина може вдаватися з крайності до крайності, глорифікуючи почергово різні, як правило, протиборчі ідеали, цінності, погляди, ідеї, системи та ін. Так само можуть траплятися й рефрени якоїсь однієї ідеї після «випробування» себе у різних системах координат. Дуже важливим уявляється й той факт, що в історичній проспективі існує вірогідність перегляду (ревізії) ставлення до певних подій, процесів, персоналій з боку глорифікаторів та суспільства в цілому.

При цьому умови (обставини) добровільного перегляду (ревізії) або відмови від «глорифікаційних думок» можуть бути найрізноманітнішими. Це і міжнародний осуд, політична ізоляція та економічний занепад країни, ідеологія якої прославляється, і розуміння хибності власних думок, і ілюстрація (доведення) безвиході та фальші «руського миру», і зміни в особистому житті людини, і викриття суспільно небезпечних наслідків діяння особи та страх перед покаранням та багато іншого. Навести хоча б приблизний перелік таких умов навіть не уявляється можливим. Єдине, що можна сказати про їх характер і відповідно силу впливу, так це те, що вони здійснюють руйнівний за своїм характером вплив на систему ідеології людини. Людина може: а) жалкувати про виникнення цих «перешкод» для її попередньої ідеології; б) з полегшенням для себе сприймати їх виникнення та руйнівний для власної ідеології вплив; в) сприймати як новий фундамент для чергової зміни вектору глорифікації (останній варіант спостерігається у суспільстві найчастіше). У підгрунті таких змін знаходиться феномен пристосування.

Таким чином, слід довести мінливий, а значить, у цілому нестійкий характер глорифікації у більшості глорифікаторів, а також підтвердити можливість подібних трансформацій у поглядах глорифікаторів та визначити базовий перелік і силу впливу таких умов, що виявлялися б корисними для оздоровлення українського суспільства.

Гіпотеза 6: *Схильність до глорифікації ворога відмічається насамперед у жителів суміжних із рф регіонів України.*

Передумова. Історичні факти кооперації господарського життя та особливості географічного розташування відповідних українських територій у поєднанні зі схожою ментальною матрицею у ставленні до свого спільного минулого у радянському форматі та у поглядах на деякі сучасні проблеми тривалий час зумовлювали бажання населення прикордонних регіонів зберегти уявний зв'язок із сусідньою державою у майбутньому. Тут задіяно багато чинників онтологічного характеру, які визначають цінності, погляди, ідеологію в цілому. Причому ці аспекти у часовому вимірі вирізняються значною тривалістю. Безперешкодне спілкування людей – представників різних держав – один з одним лише зміцнювало інтенсивність впливу наративів нібито спільності, схожості та інакшості порівняно, припустимо, з представниками інших регіонів Української держави.

Таким чином, предстоїть довести, що рух у напрямку сприйняття проросійсько налаштованими громадянами України агресивної політики рф, що подається нібито під гаслами боротьби з націоналізмом, фашизмом і т.д., має достатньо сильну ідеологічну забарвленість, що вкрай важко піддаватиметься будь-якій ментальній корекції.

Гіпотеза 7: *Соціальною базою явища глорифікації збройної агресії рф проти України є українські громадяни похилого віку, серед яких чимало*

уродженців рф та інших республік (не України) колишнього СРСР.

Передумова. Саме категорії українських громадян похилого віку із власного досвіду зрозуміла, як їм здається, сутність російських наративів, що складають ідеологічне підґрунтя та на які робиться наголос у приверненні уваги та розширенні соціальної бази прихильників «руського миру». Пояснення цієї закономірності, як уявляється, криється в особливостях психіки людини похилого віку, що часто-густо ідеалізує минуле. Стратегія цілеспрямованої законсервованості свідомості частини українського населення дає майже моментальний результат, на що й розраховує агресор. І це небезпідставно, адже у випадку людей похилого віку спрацьовує потужний базовий патерн «молодість vs старість», де завжди пріоритет буде саме за молодістю, коли нібито «все було краще, більше, справедливіше тощо». Тут визначальними є такі чинники, які, на жаль, працюють не на користь українського суспільства: час – тривалий проміжок часу укорінення відповідних поглядів та фактично відсутність життєвого резерву на ментальну корекцію осіб похилого віку; зміст – корекційна програма має бути настільки потужною, щоб мати можливість у найкоротші терміни переконати людину в тому, що те, що вона вважає «білим», насправді є чорним. Це завдання із разряду надскладних.

Таким чином, треба перевірити цю думку та визначити ті наративи, що виявляються найбільш «благодатними» у сприйнятті українських громадян похилого віку.

Гіпотеза 8: *У теперішній час лише у КК України у розділі XX Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» міститься стаття, в якій встановлено кримінально-правову заборону низки діянь, що пов'язані із розхваленням, звеличенням, славослів'ям вторгнення на територію суверенної держави з боку рф. Подібний досвід кримінально-правової протидії у подальшому може виявитися своєрідним важелем колективного спротиву агресивній зовнішній політиці рф з боку колишніх республік СРСР та способом нормативної фіксації небезпечного впливу російської пропаганди на їх населення.*

Передумова. Україна стала першою державою, яка спромоглася дати гідну відсіч країні-агресору. У той самий час єдина колись геополітична матриця призводить до існування всередині України помітної частини населення, що схвально ставиться до вторгнення рф на територію нашої країни. Така ситуація не виключена й під час спроб реалізації імперських зазіхань рф щодо інших колишніх республік СРСР, а зараз незалежних держав. Уявляється, що потенційна загроза, що нависає над цими країнами, призведе до «тиражування» українського досвіду протидії подібним загрозам й в інших державах. А тому наш власний досвід в цьому питанні дедалі ставатиме цінним підґрунтям для розробки завчасних заходів протидії сприйняттю місцевим населенням російської агресії як такої.

Таким чином, *п*отребує підтвердження, що власний досвід України у кримінально-правовій протидії явищу глорифікації вартий того, щоб його широко висвітлювати, аби своєчасно убезпечити інші держави – потенційні жертви від наслідків агресивної політики з боку рф та позитивного спряйняття такої політики місцевим населенням цих країн.

Гіпотеза 9: *Норма про кримінальну відповідальність за глорифікацію збройної агресії рф проти України є темпоральною за своїм характером*.

Передумова. Серед усього різноманіття темпоральних норм особливу роль відіграють норми, існування яких зумовлено появою та існуванням протягом певного часу відповідних обставин. Як було зазначено, явище восхваляння певних подій, режимів, персоналій, ідеологій тощо за рівних умов їх проявів може набувати як позитивної соціальної оцінки, так і визнаватися негативною (навіть суспільно небезпечною) суспільною практикою залежно від того, як змінюються історичні та геополітичні обставини в країні, як сприймається явище світовою і міжнародною спільнотою, як власне формується підгрунтя національно-державницької ідеології тощо. Цілком очевидно, що такі обставини, як війна, збройні конфлікти, геноцид та інші прояви агресії одних країн проти інших як такі завжди залишатимуться фактами, що обумовлюватимуть негативну суспільну оцінку пов'язаних з ними явищ. Проте передбачувано, що залежно від розвитку подій – зокрема, від тривалості конфлікту, того, як він буде завершений, яку позицію в цьому аспекті займе міжнародне співтовариство, а також по мірі віддаленості у часі від точки відліку, що закономірно супроводжуватиметься зміною поколінь, трансформаціями

у державній владі, змінами суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації (причому як у країні, яка зазнала агресії, так і в державі-агресорі), наступництвом або ж зміною курсу державної політики в частині заборони пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії рф, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну та ін., ймовірніше за все, зі спливом певного часу поширеність явища глорифікації збройної агресії рф проти України буде зменшуватися (поступово або стрибкоподібно), і така форма протиправної поведінки вже не матиме ознаки типовості. Крім того, ймовірно, змінюватиметься й соціальна оцінка характеру та розміру шкоди від цього діяння в умовах мирного часу, що згодом поставить питання про належність її до категорії істотної і, як результат, про достатність ступеня суспільної небезпечності діяння для того, щоб воно визнавалося таким, що вимагатиме необхідності боротися з аналізованим явищем саме кримінально-правовими засобами як найбільш репресивними.

Таким чином, треба довести (або спростувати), що норма, передбачена ст. 436[2] КК, є темпоральною за своїм характером, термін дії якої обмежений часом тривання збройної агресії рф проти України та ще певним проміжком часу (поки що важко прогнозованим) після її завершення.

Висновки. Експозиція явища глорифікації збройної агресії рф проти України у форматі побудови гіпотетичного знання про соціально-правовий вимір цієї проблеми дає підстави зробити такі висновки.

По-перше, аналіз дослідницької ситуації на первісному етапі вивчення зазначеного явища дозволив констатувати, що гіпотетичне знання має насамперед фокусуватися навколо таких проєкцій цього явища, як структурно-функціональна, генетична (причини походження) та проспективна (подальший розвиток).

По-друге, гіпотези щодо явища глорифікації, які із формального (зовнішнього) боку можуть бути сформульовані чи то як твердження, чи то як запитання, що потребує подальшої перевірки з метою спростування або підтвердження, за своєю вагомістю і спрямованістю є достатньо різними. Адже одні з них є сенсоутворюючими, інші – розкривають окремі грані явища, а треті – працюють у прогнозній проекції. Проте вони всі разом, перетворюючись з гіпотетичної форми знання на форму істини, дозволять побачити всю небезпеку явища глорифікації збройної агресії рф проти України, «оголивши» сутність цього явища, його визначальні риси й ознаки, ґенезу та подальший розвиток.

По-третє, із великої кількості гіпотез на початковому етапі дослідження відібрані лише найбільш значущі з них. Вони стосуються екзистенційної сутності глорифікації, її ідеологічного підґрунтя та ролі минулих часів життя людини «у форматі» СРСР у цій ідеологічній фантасмагорії, співвідношення із пропагандистськими наративами «руського миру», реверсійної природи та шкали динамізму глорифікаційного руху, територіальної концентрації шанувальників «руського миру» та соціальної бази, з якої переважно складається «штурмова група» ворожого наративу, реакції кримінально-правового нормативу на подальший розвиток геополітичної ситуації, перспектив досвіду України у боротьбі із глорифікацією тощо.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 zhovtnia 2021 roku «Pro Stratehiiu informatsiinoi bezpeky»: ukaz Prezydenta Ukrainy vid 28 hrudnia 2021 r. № 685/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/6852021–41069 (in Ukrainian)

Bibliography

Authored books

2. Batyrhareieva V. S. *Retsydyvna zlochynnist v Ukraini: sotsialno-pravovi ta kryminolohichni problemy: monohrafiia* [Recidivism in Ukraine: socio-legal and criminological problems: monograph] (Pravo, 2009) 576 (in Ukrainian)
3. Eco U. *Cinque scritti morali* [Five moral writings] (Bompiani, 1997) 112 (in Italian)
4. Sinchuk O. M., Beridze T. M. , Baranovska M. L., Danilin O. V., Kalmus D. O. *Osnovy naukovykh doslidzhen: navchalnyi posibnyk* [Fundamentals of scientific research: a textbook] (PP Shcherbatykh O. V., 2022) 196 (in Ukrainian)

Journal articles

5. Adelman L., McLamore Q., Leidner B. 'Challenges to traditional narratives of intractable conflict decrease ingroup glorification' (Dec 2019) 45 (12) Personality and Social Psychology Bulletin 1702–1716 (in English)
6. Aguerri J., Miro-Llinares F., Vila-Vinas D. 'When social media feeds classic punitivism on media: The coverage of the glorification of terrorism on XXI' (Oct 2022) Criminology & Criminal Justice https://doi.org/10.1177/17488958221133467 (in English)
7. Bouwers E. 'An example for the people? Hero glorification in Britain and Italy 1792–1820' (Jun 2012) 25 (2) Tijdschrift Voor Geschiedenis 188 (in English)
8. Castaño A. 'Amenazas, Enaltecimiento del Terrorismo y Libertad de Expresión: El caso De Juana Chaos' [Threats, glorification of terrorism and freedom of expression – the case De Juana Chaos]. (2007) 4 InDret 28 <https://ssrn.com/abstract=1397035> (in Spain)
9. Denis P. 'The glorification of values and the bourgeois order in the television series «The Paradise» and «Mr Selfridge»' (2021) 154 (4) Societes 51–64 (in English)
10. Guelton F. 'Avoiding the pitfalls of glorification and the anathema' (Apr 2016) 832 Historia 20 (in English)
11. Hrytsiuk V., Lysenko O., Pyliavets R. 'The Carpathian autumn echoes of 1944: military-political events in Ukraine and historical memory (Nov-Dec. 2019) 6 Ukrainskyi Istorychnyi Zhurnal 99–125 (in English)
12. Kazyrytski L. 'Latvian SS-Legion: past and present. Some issues regarding the modern glorification of nazism' (Sep 2016) 27 (3) Criminal Law Forum 361–385 (in English)
13. Kuzio T. 'Soviet and Russian anti-(Ukrainian) nationalism and re-Stalinization' (Mar 2016) 49 (1) Communist and Post-communist Studies 87–99 (in English)
14. Leemans I. 'The glorification of the past. Heroes, literature and nation in the nineteenth century' (2009) 122 (2) Tijdschrift Voor Geschiedenis 265–266 (in English)
15. Leidner B., Castano E., (…) Giner-Sorolla R. 'Ingroup glorification, moral disengagement, and justice in the context of collective violence' (Aug 2010) 36 (8) Personality and Social Psychology Bulletin 1115–1129 (in English)
16. Neutatz D. 'Putin's history politics machine the Russian military historical society' (2022) 72 (12) Osteuropa 143 (in English).
17. Persin P. 'Glorification of the Revolution' (Jan-Feb 1987) 34 (186) Cimaise 80–86 (in English)
18. Prylutska L. 'The «Memory studies» development and the historical memory dynamics in independent Ukraine from the view of the modern western historiography' (2020) 15 Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk-East European Historical Bulletin 208–219 (in English)
19. Rupar M., Jamroz-Dolinska K., (…); Sekerdej M. 'Is patriotism helpful to fight the crisis? The role of constructive patriotism, conventional patriotism, and glorification amid the COVID-19 pandemi' (Oct. 2021) 51 (6) European Journal of Social Psychology 862–877 (in English)
20. Schori-Eyal N., Tagar M., Saguy T., Halperin E. 'The benefits of group-based pride: Pride can motivate guilt in intergroup conflicts among high glorifiers' (2015) 61 Journal of Experimental Social Psychology 79–83 (in English)
21. Thorleif L. 'Research problems and hypotheses in empirical research' (2022) 66 (7) Scandinavian Journal of Educational Research 1183–1193 (in English)
22. Cherkasov S. V., Politanska D. V. 'Hipotetychni znannia u protsesi rozpiznannia khvoroby. Metodolohichni pytannia' [Hypothetical knowledge in the process of disease recognition. Methodological Issues] (2018) 22 (4) Visnyk Vinnytskoho natsionalnoho medychnoho universytetu – Bulletin of Vinnytsia National Medical University 707–713 (in Ukrainian)

Thesis

23. Usatova T. I. *Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia stvorenniu abo utrymanniu mists rozpusty i zvidnytstvu v Ukraini* [Criminological characterization and prevention of the establishment or maintenance of brothels and pimping in Ukraine] (dys. … kand. yuryd. nauk. NDI VPZ imeni akademika V. V. Stashysa NAPrN Ukrainy, 2018) 330 (in Ukrainian)
24. Boiko V. V. *Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia tiazhkii nasylnytskii zlochynnosti proty zhyttia ta zdorovia osoby v osoblyvo velykykh mistakh Ukrainy* [Criminological characterization and prevention of serious violent crime against human life and health in particularly large cities of Ukraine] (dys. … kand. yuryd. nauk. Natsionalnyi yurydychnyi universytet imeni Yaroslava Mudroho, NDI VPZ imeni akademika V. V. Stashysa NAPrN Ukrainy, 2018) 280 (in Ukrainian)

Conference paper

25. Orlov Yu. V. ’Kontseptno-dyskursyvnyi fon suchasnoho rosiiskoho fashyzmu: kryminolohichnyi analiz’ [Conceptual and discursive background of modern russian fascism: criminological analysis] Zlochynnist i protydiia yii v umovakh viiny: hlobalnyi, rehionalnyi ta natsionalnyi vymiry: zbirnyk tez dopovidei naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Vinnytsia, 12 kvitnia 2023 r.) 173–176 (in Ukrainian)

Батиргареєва В. С., Нетеса Н. В. Формування гіпотетичного знання про явище глорифікації збройної агресії рф проти України: соціально-правовий вимір

Підготовлену статтю авторами присвячено форулюванню первинного уявлення про феномен глорифікації збройної агресії рф проти України у форматі побудови гіпотетичного знання. Такий формат дає можливість якомога краще дослідити соціально-правову природу зазначеного явища. Зроблено висновок, що гіпотези про явище глорифікації у плані зовнішньої своєї форми можуть бути сформульовані чи то як твердження, чи то як запитання, що потребує подальшої перевірки з метою спростування або підтвердження первісного уявлення про розглядуваний феномен. При цьому гіпотези за своєю вагомістю і спрямованістю є достатньо різноманітними. Одні з них є сенсоутворюючими, інші гіпотези розкривають окремі ознаки й властивості глорифікації, треті гіпотези надають уявлення щодо існування цього явища у перспективі. Проте всі разом вони, перетворюючись з гіпотетичної форми знання на істинне знання, дозволять побачити всю небезпеку явища глорифікації збройної агресії рф проти України, розкривши її сутність, визначальні риси й ознаки, генезу та подальший розвиток.

Для досягнення цілей пізнання природи, причин і розробки заходів запобігання діянням, передбаченим ст. 436[2] Кримінального кодексу України, авторами статті пропонується всі можливі форми цих протиправних діянь називати глорифікацією у широкому смислі слова.

Так само авторами робиться висновок, що на початковому етапі дослідження явища глорифікації найбільш значущими є ті з них, що стосуються природи глорифікації, її ідеологічного підгрунтя, співвідношення із російською пропагандою, ознак реверсійності та динамізму, територіальної концентрації та інших ознак соціальної бази, тенденцій у неправозастосовній практиці та ін.

Ключові слова: *гіпотеза, глорифікація, правопорушення, пропаганда, наративи, російська агресія, соціально-правовий вимір.*

Batyrgareieva V. S., Netesa N. V. Formation of hypothetical knowledge about the phenomenon of glorification of Russia’s armed aggression against Ukraine: socio-legal dimension

The article prepared by the authors is devoted to the formulation of a false idea about the phenomenon of glorification of the Russia’s armed aggression against Ukraine in the format of constructing hypothetical knowledge. This format makes it possible to investigate the socio-legal nature of the mentioned phenomenon as best as possible. It was concluded that hypotheses about the phenomenon of glorification in terms of its external form can be formulated either as a statement or as a question that needs further verification in order to refute or confirm the initial idea about the phenomenon under consideration. At the same time, the hypotheses are quite diverse in terms of their importance and orientation. Some of them are meaningful, other hypotheses reveal individual signs and properties of glorification, and third hypotheses provide insight into the existence of this phenomenon in perspective. However, all together, they, transforming from a hypothetical form of knowledge to true knowledge, will allow us to see all the dangers of the phenomenon of glorification of Russia’s armed aggression against Ukraine, revealing its essence, defining features and signs, genesis and further development.

In order to achieve the goals of knowledge of the nature, causes and development of measures to prevent the actions provided for in Art. 436[2] of the Criminal Code of Ukraine, the authors of the article suggest that all possible forms of these illegal acts be called glorification in the broadest sense of the word.

The authors also conclude that at the initial stage of the study of the phenomenon of glorification, the most significant are those related to the nature of glorification, its ideological basis, the relationship with Russian propaganda, signs of reversion and dynamism, territorial concentration and other signs of the social base, trends in practice, etc.

Key words: *hypothesis, glorification, crime, propaganda, narratives, Russian aggression, socio-legal dimension.*

Стаття надійшла до редакції:15.10.2023 р.
Прийнята до друку: 20.11.2023 р.